

10A Polazišni tekst

Basil Schader [Bazil Šader], Saskia Waibel [Saskja Vajbel]

1. Uvod: nalaženje materijala nekad i sad

Nekada je nastava često značila jednostavno uraditi gradivo i vežbe iz udžbenika; retko se koristio neki dodatni materijal. Danas su zahtevi koje dobra nastava mora ispuniti i u tom smislu znatno viši. Postulati kao što je orijentacija prema učenicima, kontakt sa životnim okruženjem, individualizacija (upor. pogl. 4 i 5) danas važe i za izbor nastavnih materijala (tekstova, radnih listova, elektronskih medija itd). Orijehtacija prema učenicima, kontakt sa životnim okruženjem i orijentacija na cilj interkulturalne kompetencije znače da nastava u dopunskim školama mora uzeti u obzir specifičnu situaciju učenika koji odrastaju u i između dve kulture, pri čemu se ne može prosto obrađivati gradivo iz udžbenika koji se koriste u zemljama porekla. Takav pristup bi, s obzirom na heterogenost razreda i različite nivoe znanja u većini razreda, ionako bio gotovo nemoguć; on se, takođe, ne bi uklapao u široku paletu različitih oblika nastave i načina učenja koju su đaci upoznali u redovnoj školi (upor. pogl. 6). Čak i tamo gde su zemlje porekla stavile na raspolaganje posebne udžbenike za nastavu u dopunskim školama, nastavnici pre ili kasnije moraju potražiti dodatni materijal koji tematizuje specifičnu situaciju u određenoj imigracionoj zemlji, ili neku aktuelnu dnevopolitičku situaciju. Srećom, sve ovo ne mora znači beskrajno preopterećivanje nastavnika u dopunskim školama.

Naime, za razliku od prošlih vremena, danas nije samo dozvoljeno, nego je smisleno i poželjno – s obzirom na postulate orijentacije prema učenicima, samostalnosti, kontakta sa životnim okruženjem i kompetentnog korišćenja medija – uključiti učenike u aktivno skupljanje materijala za određene teme.

U 1. i 2. razredu to može značiti da učenici donose slike, slikovnice i predmete za teme kao što je „slobodno vreme“, ili „uspomene s raspusta“; od 3-4. razreda učenici mogu bez problema sami istraživati u bibliotekama i na internetu i profitirati pritom od kompetencije vladanja dvama jezicima.

2. Šta su „odgovarajući“ materijali? Šest kriterijuma.

S obzirom na naslov ovog poglavlja, ostaje još otvoreno pitanje šta se podrazumeva pod odgovarajućim nastavnim materijalima. O tome bi mogle biti napisane čitave knjige. Mi ćemo se ograničiti na sledeći spisak pitanja („čekanju“). Pitanja na koja se može odgovoriti sa „da“ važe kao kriterijumi za odgovarajući materijal.

- Odgovara li materijal (tekst, slike, internet-stranice itd.) uzrastu učenika za koje se priprema? (Kriterijum primerenosti uzrastu.)
- Da nije materijal možda ideološki, religiozno ili polemički obojen; jesu li kritički sadržaji jednostrano ili nedostavno predstavljeni? (Kriterijum što je moguće veće ideološke i verske neutralnosti, kako se to i traži u imigracionim zemljama.)
- Pospešuje li materijal samostalno razmišljanje učenika? (Kriterijum orijentacije prema učenicima i podsticanja samostalnosti.)
- Je li materijal u vezi sa realnošću, iskustvenom pozadinom i bilingvalno-bikulturalnim kompetencijama učenika, koji odrastaju u i između dve kulture i dva jezika? (Kriterijum orijentacije prema učenicima sa posebnom vezom s dopunskim školama.)
- Ne hrani li materijal klišeje o podeli uloga, jesu li oba pola ravnopravno zastupljena? (Kriterijum rodne ravnopravnosti.)
- Da li je moguće – tamo gde je to poželjno i smisleno – preraditi materijal tako da bude jednako obradiv i zanimljiv za slabije, srednje i bolje učenike? (Kriterijum primerenosti za individualizovanu nastavu koja se optimalno orijentiše prema učenicima.)

3. O arhiviranju nastavnih materijala

Pre nego što u daljem tekstu prokomentarišemo različite moguće izvore za nalaženje materijala, osvrnućemo se kratko na značaj arhiviranja, odnosno, čuvanja materijala. Izuzetno je važno, posebno kada je reč o kompleksnoj nastavi u razredima s različitim uzrastima i školskim nivoima učenika, od samog početka raditi efektivno i pregledno. Kada se tako radi, već posle godinu dana imamo spreman materijal koji nam stoji na raspolaganju; ako ne radimo tako, posle godinu dana ćemo stajati pred nesređenom gomilom dokumenata i gubićemo mnogo vremena tražeći potreban materijal.

Dve dimenzije danas odlikuju efikasan arhiv: kao prvo, elektronsko „odeljenje“ u kompjuteru s jasno naslovljenim registrima i podregistrima za različite teme i razrede. Važno: povremeno napraviti sigurnosne kopije! Drugo „odeljenje“ je onaj „realni“ arhiv s predlošcima za kopiranje, slikama, radnim listovima, igrama itd.

Jednostavna varijanta je pripremiti po jedan veliki koverat ili kutiju za svaku temu. U taj koverat ili kutiju mogu se staviti, na primer, četiri folije s materijalima za niži, srednji, viši nivo i materijalom koji je primeren za sve nivoe. Priprema i „nega“ takvog arhiva zahteva nešto vremena i samodiscipline, ali izvanredno olakšava posao.

4. Mogući izvori nastavnih materijala

a) Nastavna sredstva iz zemlje porekla

Treba razlikovati nastavna sredstva koja se koriste u redovnoj nastavi u zemlji porekla i sredstva koja su u zemlji porekla pripremljena isključivo za nastavu u dopunskim školama. Nastavna sredstva koja se koriste u redovnoj nastavi u zemlji porekla (npr. knjige za čitanje i audio-knjige) su sigurno korisna kao potencijalni izvori materijala i treba ih imati pri ruci. Ali, njihova podesnost je iz dva razloga ograničena: ona su, kao prvo, jezički, a delom i u pogledu sadržaja, često suviše zahtevna. Učenici dopunskih škola po pravilu ne vladaju maternjim jezikom (posebno u pisanom i standardnom obliku!) ni blizu onako dobro kao njihovi vršnjaci u zemlji porekla. A kao drugo, udžbenici redovne nastave u zemlji porekla, logično, ne tematizuju realnost, iskustveni horizont i kompetencije učenika dopunskih škola koji odrastaju u drugačijem kulturnom okruženju.

Uprkos svemu tome, ovi udžbenici mogu svaka-ko s vremena na vreme poslužiti kao izvori tekstova, slika itd., ako su nastavnici svesni oba ograničenja i vode računa o tome da u nastavi izbegnu ideološki ili politički jednostrane predstave (npr. u tekstovima o istoriji).

Nastavna sredstva razvijena specijalno za nastavu u dopunskim školama postoje, na primer, za nastavu u portugalskoj i albanskoj školi (upor. ilustracije u delu B). Albanske udžbenike izradio je tim sastavljen od nastavnika dopunskih škola u četiri zemlje i stručnjaka na Kosovu; to je od samog početka garantovalo praktičan pristup migracionoj situaciji u kojoj se učenici nalaze. Za svaki nivo (niži, srednji i viši) pripremljeno je 6 tematskih svesaka, a posebno je napravljena i sveska za predškolski uzrast. Polovina svake od tih šest svesaka po nivou obuhvata specifično albanske teme (geografiju, gramatiku, književnost), a polovina je u vezi sa životom u novoj domovini (rad i slobodno vreme; ja i drugi; jedan svet za sve). Da nastavna sredstva razvijena specijalno za dopunske škole nisu automatski i dobra i funkcionalna, pokazuju, recimo, raniji albanski tekstovi koje su pripremali isključivo stručnjaci u zemlji porekla, a koji su bili jezički preteški za učenike u dopunskim školama.

Nastavna sredstva koncipirana specifično za nastavu u dopunskim školama (u čiju izradu moraju biti uključeni nastavnici dopunskih škola!) predstavljaju van svake sumnje ogromnu pomoć i olakšanje i trebalo bi ih realizovati za što više jezičkih grupa.

b) Materijal s interneta

Internet igra sve značajniju ulogu prilikom traženja prigodnog i aktuelnog nastavnog materijala. Nastavnici dopunskih škola, baš kao i njihovi učenici, imaju veliku prednost da mogu koristiti izvore na dva jezika – maternjem jeziku i jeziku zemlje u kojoj žive.

U pogledu pretrage i ponude moguće je razlikovati najmanje dva oblika:

Prvo, pretrage specifičnih internet-stranica za nastavnike na kojima je dostupan didaktički materijal (radne listove, planove časova itd.) za sve moguće teme. Takvih stranica na internetu ima na mnogim jezicima zemalja porekla i, naravno, i na jezicima imigracionih zemalja. Primeri za obe kategorije nalaze se u praktičnom delu (pogl. 10 B.1 i 2). U svakom se slučaju isplati pogledati te stranice, čak i ako se u početku nije lako orijentisati na njima.

Drugi tip pretrage i ponude odnosi se na sasvim određene teme i pojmove za koje želimo naći materijal: nefikcionalni tekst o psima na hrvatskom, nešto o geografiji Šri Lanke, pesme o proleću na ruskom i sl.

I učenici mogu već od 3-4. razreda pretraživati internet. S obzirom na značaj medijskog obrazovanja i medijske kompetencije u većini zemalja, učenici će verovatno već u redovnoj školi steći dobre preduslove za ovaj zadatak.

Ako tih preduslova ipak nema, mogu u dopunskoj školi stariji učenici pomoći mlađima. Pretraživanje internet-stranica na maternjem jeziku može predstavljati problem ako su pojmovi koje treba pronaći

pogrešno ortografski ukucani. Tada nastavnici moraju pomoći, ili se prethodno traženi pojam mora pronaći u nekom (elektronskom) rečniku.

c) Materijal iz knjiga, časopisa, novina, prospekata itd.

Pored pretrage interneta, tradicionalni štampani mediji, knjige, novine, časopisi, slikovnice i sl. i dalje predstavljaju izuzetno korisne izvore nastavnih materijala. U skladu sa bilingvalnom situacijom, u kojoj odrastaju učenici dopunskih škola, treba koristiti ne samo medije na jeziku zemlje porekla, nego i na jeziku imigracione zemlje.

Knjige na jeziku imigracione zemlje mogu se naći, između ostalog, u bibliotekama. Knjige na različitim jezicima zemalja porekla nalaze se u interkulturalnim bibliotekama, koje danas postoje u mnogim gradovima (za Švajcarsku vidi: www.interbiblio.ch/). Takođe je važno ohrabriti učenike da donesu knjige, časopise itd. koje odgovaraju temi koja se upravo obrađuje; traženje materijala nikako ne treba da bude isključiva obaveza nastavnika.

Pored samih knjiga (nefikcionalnih knjiga, književnih dela, slikovnica, umetničkih knjiga, enciklopedija i leksikona itd.), za nastavu su podesni i časopisi (uključujući časopise za decu i omladinu). Njih je lakše naći i moguće ih je (kao i knjige, naravno) doneti sa raspusta u zemlji porekla.

Isto važi za prospekte i ostali reklamni materijal, koji u aktuelnom konceptu nastave u dopunskoj školi itekako može doprineti zanimljivim prilikama za učenje, širenju fonda reči i poređenjima. Sem toga, taj materijal se može iseći i upotrebiti, recimo, za pravljenje kolaža.

Dnevne novine na većini jezika mogu da se nađu izuzetno lako i veoma su pogodne, već od 4. razreda, kako za čitanje, tako i za dobre i aktuelne diskusije. Ovde, međutim, treba voditi računa o tome da se izbegnu mediji koji neguju jednostranu predstavu političkih, religioznih ili uopšte ideoloških tema. Mnoge dnevne novine ili sedmični časopisi imaju i rubriku sa stripovima, zagonetkama i sličnim priložima, koji se delimično mogu iskoristiti već u nižim razredima.

d) Udžbenici i vizuelni materijali imigracione zemlje

Kada se obrađuje tema u kojoj u centru pažnje nije zemlja porekla, nego ili migraciona situacija ili poređenje sa imigracionom zemljom, isplati se kontaktirati nastavnike redovne škole. Vrlo je moguće da će oni biti zainteresovani za zajednički rad na takvoj temi (to bi bilo optimalno), ili da makar imaju odgovarajući materijal. Primeri: poređenje imigracione zemlje i zemlje porekla s obzirom na temu kao što su domaće životinje / zaposlenja / detinjstvo i slobodno vreme nekad

i sad i sl.; etičke teme poput prijateljstva / zajedničko igranje / rasizam i diskriminacija / integracija itd. Za kooperacione projekte upor. i pogl. 12.

5. Nastavni materijali koje učenici sami pripremaju

Kao što je rečeno već u prvom odeljku, pripremanje materijala je u aktuelnom pedagoškom konceptu tema u koju svakako mogu i treba da budu uključeni i učenici.

U zahtev za orijentacijom prema učenicima, samostalnost, korišćenje resursa u razredu itd. savršeno se uklapa zadatak da učenici, npr., potraže materijal na internetu ili u bibliotekama, ali i pravljenje plakata, dokumentacija i radnih listova. U delu B to ilustruju primeri odeljka 10 B.4: poster sa delovima tela (širenje fonda reči), dva postera (3. i 8. razred) uz referate učenika, dva primera radnih listova koje ti učenici na kraju svojih referata dele kao kontrolu znanja. Spisak vizuelnih materijala i radnih listova koje učenici pripremaju jedni za druge moguće je proizvoljno proširiti: jednostavne jezičke vežbe koje stariji učenici po nekom jednostavnom predlošku prave za mlađe (npr. upotrebiti množinu ili napisati imena predmeta); radni listovi sa pitanjima uz tekstove; prilozi za zajedničku knjigu pesama ili zajednički sastavljene novine; kviz o nekoj nefikcionalnoj temi itd. Pritom je posebno važno uvideti da se ovde uopšte ne radi o rasterećivanju nastavnika, nego o činjenici da učenici prilikom samostalnog pripremanja materijala (kao i prilikom traženja odgovarajućih materijala) mnogo toga nauče i produče svoja znanja.

6. Korišćenje elektronskih medija od strane učenika

Današnji učenici su najčešće već vrlo rano (a sigurno od 4. razreda) već navikli da koriste kompjutere i mobilne telefone, i u redovnoj školi, a često i kod kuće. Te kompetencije je moguće koristiti i u dopunskoj školi, i to na sledeće načine:

a) Za prikupljanje informacija

Pritom ne treba misliti samo na internet. Informacije je moguće, ako se ima dovoljno vremena (npr. nedelju dana), dobiti i pismeno, putem e-maila ili SMS-a. Usmeno je moguće koristiti oblike kao što su intervju (eventualno snimljen mobilnim telefonom), telefonski razgovor uz pisanje beležaka/protokola, korišćenje

Skypea kao jeftine alternative za telefon. Ukoliko je zadatak da se pretražuje internet, poželjno je prvo pogledati stranicu Wikipedije da bi se stekao prvi uvid u temu ili pojam koji se traži.

b) Za razmenu i povezivanje

Socijalne mreže su veoma podesne za grupe i razrede, jer na njima može da se napravi sopstvena platforma na kojoj se mogu razmenjivati znanja i mišljenja o određenoj temi. Portal za fotografije „Flickr“ je dobar za razmenu i komentarisane fotografije. Na socijalnoj mreži „Facebook“ je moguće napraviti zatvorenu grupu, u kojoj se mogu koristiti funkcije kao što je chat, slanje poruka, pravljenje albuma itd. Za dopunske škole i njihove učenike u Švajcarskoj posebno preporučujemo platformu educanet2 (<https://www.educanet2.ch>): svaki razred tu ima poseban pristup sa ličnim „pisačim stolovima“ i učionicama za ceo razred ili grupe. Mnoge mogućnosti komunikacije stoje na raspolaganju: e-mail, chat, forumi, wiki, blog, foto-albumi, razmena školskog materijala itd.

c) Za prezentaciju informacija

Od 4–5. razreda pa nadalje učenici treba da imaju mogućnost da prezentuju svoje radove pred razredom uz pomoć medijskih sredstava. Vizualizacija znanja i obrada materijala za prezentaciju je zahtevan rad i nastavnici ga moraju pratiti. Prezentacije mogu biti pripremljene uz pomoć postera, radnih listova, power-point prezentacija ili aplikacija na, na primer, iPadu. Sledeće aplikacije su dobre za prezentacije: book creator, comic life i iMovie.

d) Za sastavljanje pismenih zadataka

Tekstovi napisani na kompjuteru, ilustrovani sopstvenim fotografijama ili slikama s interneta, često deluju privlačnije i profesionalnije nego kad su pisani rukom. To se odnosi na sve moguće vrste tekstova: pojedinačne tekstove (npr. opis nekog doživljaja), postere, radne listove, razredne novine, zajednički sastavljenu knjigu. Pravljenje tzv. minibooks nije atraktivno samo za mlađe učenike – kako se to radi objašnjeno je na www.minibooks.ch (istovremeno se na toj internet-stranici mogu „objaviti“ sopstvene mini-knjige). Zanimljiv je program talktyper (<https://talktyper.com/>), koji izgovoreni tekst pretvara u pisani, ali je, nažalost, upotrebljiv samo za ograničen broj jezika.

Podrazumeva se da u dopunskim školama često nedostaju i tehnička sredstva i vreme; ali, pošto mnogi učenici mogu koristiti kompjuter ili kod kuće, ili u redovnoj školi, ovakve zadatke je uglavnom moguće uraditi kao jednonedeljne domaće zadatke.

e) Za učenje ili produblјivanje znanja

Za ovo postoje aplikacije, programi za vežbanje, elektronske knjige, softveri za učenje itd. Periodično se mora proveriti kakva je ponuda na jeziku zemlje porekla; ponuda se neprestano menja i širi. Ovde ćemo istaknuti dve mogućnosti:

Internet-stranica www.quizlet.com, otvorena za sve, nudi mogućnost učenja reči na različite načine. Tu već ima mnogo spiskova koji stoje na raspolaganju i koje je moguće naći uz pomoć pretrage stranice. Moguće je, međutim, napraviti i svoje spiskove, za šta je obavezna registracija.

Aplikacija i CD-ROM „Multidingsda“ je program za učenje, za nadogradnju i učvršćivanje osnovnog fonda reči uz pomoć tzv. Wimmelbildern (slike s vrlo mnogo objekata). Uči se 600 reči na osnovu 40 svakodnevnih situacija, putem slušanja, čitanja i pisanja. Može se odabrati jedan od četrnaest jezika: albanski, arapski, bosanski, engleski, francuski, hrvatski, italijanski, makedonski, nemački, portugalski, ruski, srpski, španski, tamilski i turski.

f) Za razmišljanje o jeziku

Međusobna komunikacija učenika, ali i komunikacija s članovima porodice ili prijateljima u zemlji porekla, često teče putem digitalnih medija (pre svega SMS-a i chatova). Ti tekstovi mogu biti iskorišćeni za zanimljiva poređenja usmenog i pisanog jezika: gde su razlike, a gde sličnosti?, mešamo li jezike?, koje skraćenice i simbole koristimo?

Pritom se, naravno, ne radi o vrednovanju. Facit takve jedne analize treba pre svega da bude uvid u činjenicu da se u zavisnosti od situacije i oblika komunikacije koriste različiti jezički registri.

Bibliografija

- Maloku, Nexhat; Basil Schader (2014): Zeitgemässe Lehrmittel: Ein innovatives Konzept. U: vpod Bildungspolitik (2014): Sonderheft Nr. 188/189 «Die Zukunft des Erstsprachunterrichts», str. 53 f.
- Nodari, Claudio; Sabina Wittwer (2010): Multidingsda. Training Grundwortschatz Deutsch und Erstsprache. Zürich: Lehrmittelverlag Zürich. (CD-ROM, dostupno i kao aplikacija)
- Schieder-Niewierra, Steffi (2011): Schreibförderung im interkulturellen Sprachunterricht. Der Computer als Werkzeug. Frankfurt a.M.: Peter Lang.
- Schrackmann, Iwan et al. (2008): Computer und Internet in der Primarstufe. Aarau: Sauerländer. Cela knjiga u pdf-formatu: <http://www.ictip.ch>

